

Η πρόνοια του Θεού και η ελευθερία του ανθρώπου στις πράξεις και στις επιλογές του

[Ορθοδοξία](#) / [Πνευματική ζωή](#)

[Αρχιμ. Θεόφιλος Λεμοντζής, Δρ. Θεολογίας](#)

Ο Ντοστογιέφσκι στον περίφημο μονόλογο του Μεγάλου Ιεροεξεταστή προς τον Ιησού, που παραθέτει στο διήγημά του “Αδελφοί Καραμαζώφ”, μεταξύ άλλων λέγει τα εξής: “Το πονηρό και ισχυρό Πνεύμα Σου είπε ακόμα να πέσεις από την σκεπή του Ναού, για να Σε σηκώσουν οι άγγελοι για να μην πάθεις τίποτα. Μα Εσύ κι’ αυτό δεν το παραδέχθηκες, και του αποκρίθηκες: «Ουκ εκπειράσεις Κύριον τον Θεόν σου». Και τότε που Σε σταύρωσαν και Σου φωνάζανε περιπαιχτικά «κατέβα, αν μπορείς, από τον σταυρό», Εσύ δεν κατέβηκες να τους κάνης να σέρνονται μπροστά Σου, γιατί δεν ήθελες να καταργήσεις την ελευθερία τους”.

Ο συγγραφέας αποδίδοντας τα παραπάνω λόγια στον Ιεροεξεταστή τα οποία προέρχονται από τη διήγηση που μας διασώζουν οι Ευαγγελιστές περί των πειρασμών του Ιησού και ειδικότερα τον δεύτερο: “τότε παραλαμβάνει αυτόν ὁ διάβολος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἵστησιν αὐτόν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ καὶ λέγει αὐτῷ· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω· γέγραπται γάρ ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἄρουσί σε, μήποτε προσκόψης

πρός λίθον τόν πόδα σου” (Ματθ.4,5-6), μεταξύ των άλλων θέτει και το ερώτημα περί της Προνοίας του Θεού. Ποια είναι η έννοια της Θείας Πρόνοιας και με ποιόν τρόπο εκδηλώνεται; Ποια είναι η σχέση μεταξύ πίστης και εμπιστοσύνης στη Θεία Πρόνοια και της άσκησης της ανθρώπινης ελευθερίας και του λογικού που αποτελούν και τα θεμέλια του κατ’ εικόνα; Ποια είναι εκείνη η λεπτή γραμμή που διακρίνει την αυτοπαράδοση στην Πρόνοια του Θεού από το να υποβάλλουμε σε δοκιμασία το Θεό όπως επιχείρησε ο διάβολος;

Ενώ το φιλοσοφικό σύστημα του Deismus που εμφανίστηκε κατά το Διαφωτισμό υποστήριζε ότι ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο αλλά μετά έπαψε να ενδιαφέρεται γι’ αυτόν, η Ορθόδοξη Θεολογία μας διδάσκει ότι όλα τα όντα βρίσκονται υπό την σκέπη της Θείας Πρόνοιας. Η Θεία Πρόνοια είναι η πανσωστική και συνεκτική διοίκηση και κηδεμονία του Θεού προς τα κτίσματά του, αισθητά και νοητά. Η φροντίδα του Θεού εκδιπλώνεται τόσο στο παρόν όσο και στο μέλλον διότι ως πανάγαθος ο Θεός, προγνωρίζοντας τον πόνο και τη φθορά εξαιτίας του προπατορικού αμαρτήματος χορήγησε εφόδια ώστε να μπορέσουμε να ανταπεξέλθουμε σε αυτήν την κατάσταση. Μάλιστα, ο μακαριστός Γέρων Ιωσήφ Βατοπαιδινός ως παράδειγμα αναφέρει τη δημιουργία από το Θεό των φαρμακευτικών φυτών και βοτάνων που δεν έχουν καμιά άλλη χρησιμότητα παρά να απαλύνουν τον πόνο του μεταπτωτικού ανθρώπου και να τον παρηγορούν από την ασθένεια^[1]. Γι’ αυτό και ο λόγος του Θεού προτρέπει: “*Στρέψτε τα βλέμματά σας στις προηγούμενες γενεές και δείτε: Ποιος εμπιστεύθηκε τις ελπίδες του στον Κύριο και ντροπιάστηκε; ή ποιος έμεινε σταθερός στο σεβασμό και την ευλάβεια προς τον Θεό και εγκαταλείφθηκε από Εκείνον*

;" (Σοφ. Σειρ. 2,10).

“Όπως ακριβώς το ποτάμι”, λέγει ο Ιερός Χρυσόστομος “διακλαδιζόμενο σε αμέτρητα μέρη, ποτίζει την εκτεταμένη γη πάνω στην οποία απλώνεται, έτσι η Πρόνοια του Θεού παντού ξεχύνεται, σκορπίζεται με αφθονία, έρχεται με ορμή και όλα τα γεμίζει”^[2]. Ακόμη και οι θλίψεις του παρόντος βίου εντάσσονται μέσα στο σχέδιο του Θεού για τη σωτηρία του ανθρώπου διότι μέσα στη Θεία Πρόνοια εντάσσεται η εφαρμογή της Θείας δικαιοσύνης που επεμβαίνει, όταν το παράλογο κυριαρχεί στην ανθρώπινη ζωή, και το ανακόπτει για το γενικότερο συμφέρον του ανθρώπινου προορισμού^[3]. Γι’ αυτό και ο άγιος Μάρκος ο Ασκητής λέγει: “στις ακούσιες θλίψεις είναι κρυμμένο το έλεος του Θεού, το οποίο τραβά σε μετάνοια εκείνον που δείχνει υπομονή και τον γλυτώνει από την αιώνια κόλαση”^[4].

Ενώ ο Ιησούς Χριστός προτρέπει τον πιστό να εμπιστεύεται όλα τα ζητήματα της ζωής του στη Θεία Πρόνοια (Ματθ. 6,25-26), ποιος είναι ο λόγος που αποδοκιμάζει την προτροπή του διαβόλου να πέσει από τη στέγη του Ναού εμπιστευόμενος τη διάσωσή του στην επέμβαση του Θεού; Αυτό συμβαίνει διότι η προτροπή του διαβόλου δεν είναι αυτοπαράδοση στο θέλημα και την Πρόνοια του Θεού, αλλά υποβολή του Θεού σε δοκιμασία η οποία σαφώς εμπεριέχει πονηρία και γι’ αυτό ο Κύριος τον επιπλήττει επικαλούμενος την εντολή: “ούκ έκπειράσεις Κύριον τόν Θεόν σου” (Δευτ. 6,16). Ο Ιησούς αρνείται να υποκύψει σε μια ανόητη πρόκληση θέτοντας σε δοκιμασία την αξιοπιστία της υπόσχεσης του Θεού για παροχή προστασίας στους πιστούς του.

Εκπειράζουμε το Θεό όταν ζητάμε παράκαιρα και παράλογα θαύματα και τα κίνητρά μας δεν είναι αγνά. Είναι το να προκαλείς το Θεό σε δοκιμασία προκειμένου Εκείνος να δείξει τη δύναμή Του, υπακούοντας στη δική μας παράλογη και πονηρή θέληση. Είναι το να θέσεις τον εαυτό σου σε περιττό κίνδυνο για να δοκιμάσεις την αξιοπιστία του Θεού το οποίο σαφώς δηλώνει κενοδοξία και εγωισμό. Γι’ αυτό η πράξη αυτή είναι αμαρτία, αλαζονεία και ασέβεια απέναντι στο Θεό και απαγορεύεται. (Δευτ. 6,16).

Ενώ ο άνθρωπος δημιουργήθηκε απλούς και ευθύς, το να εκπειράζουμε το Θεό, να εξερευνούμε με πονηρία τις βουλές Του, να επιζητούμε με περιέργεια εάν ο Θεός θα επέμβει ή εάν θα κάνει κάποιο θαύμα ή εάν θα μας σώσει, δηλώνει πονηρία και όχι απλότητα και ο Θεός δεν ανταποκρίνεται. Αναφέρει ο άγιος Εφραίμ ο Κατουνακιώτης μια προσωπική εμπειρία σχετικά με αυτό το θέμα και μας λέγει ότι ορισμένες φορές, όταν περνούσε με απλότητα έξω από το ανοιχτό παράθυρο του Ιερού του Κυριακού της αγίας Άννας στο άγιο Όρος όπου υπάρχουν τα ιερά λείψανα για να πάει πέρα προς το κοιμητήριο, αισθανόταν μια άρρητη ευωδία.

Αντίθετα, άλλες φορές, όταν προσέγγιζε με περιέργεια να δει εάν ευωδιάζει και πάλι, τότε δεν αισθανόταν αυτήν την ευωδία. Αυτό το εξηγούσε λέγοντας ότι ο Θεός φανερώνεται μόνον όταν υπάρχει απλότητα και όχι πονηρία^[5].

Το να εκπειράζουμε και να υποβάλλουμε το Θεό σε δοκιμασία σημαίνει άρνηση του κατ'είκόνα, του λογικού και της ελευθερίας δηλαδή, που μας δόθηκε από το Θεό (Γεν. 1,26). Ο άνθρωπος καλείται να εξασκεί το λογικό και το αυτεξούσιο τα οποία αποτελούν οντολογικά θεμέλια της ανθρώπινης υπάρξεως^[6]. Αυτό σημαίνει ότι αυτά που μπορεί να πράξει ο άνθρωπος είναι άκαιρο και απρεπές να τα ζητά από τον Θεό. Όταν ο Ιησούς μετέβη στον τάφο του Λαζάρου για να επιτελέσει το θαύμα της ανάστασής του, ζήτησε από τους παριστάμενους να κυλήσουν τον λίθο (Ιω.11,39), αν και ο ίδιος μπορούσε να τον αποκυλίσει με θαυματουργικό τρόπο, αλλά δεν το έπραξε και αυτό για να μας διδάξει ότι ο άνθρωπος ως λογικό ον οφείλει να πράττει αυτά που εμπίπτουν μέσα στα όρια των δυνατοτήτων του. Απαγορεύεται ο άνθρωπος να θέτει τον εαυτό του σε θανάσιμο κίνδυνο αναγκάζοντας τοιουτοτρόπως τον Θεό να τον σώσει. Ο,τιδήποτε όμως εμπίπτει πέραν των δυνατοτήτων των δυνάμεων της κτιστής φύσεώς του, καταφεύγει στη Θεία Πρόνοια. Όταν κινδυνεύουμε εξαιτίας ανυπέβλητων δυσκολιών η Πρόνοια του Θεού έχει τότε την έννοιά της για εμάς αλλά δεν πρέπει να προκαλούμε τον Θεό και να τον πειράζουμε, μας διδάσκει ο μακαριστός Γέρων Ιωσήφ Βατοπαιδινός ^[7].

Αυτήν την βασική διάσταση την παρέλειψε εσκεμμένα κατά τη διάρκεια του δεύτερου πειρασμού, ως πονηρός πειραστής που είναι ο διάβολος, και γι' αυτό δεν χρησιμοποιεί ολόκληρο το ψαλμικό χωρίο για να πείσει τον Ιησού να πέσει από τη στέγη, αλλά παραλείπει επίτηδες τη φράση που λέγει: *“τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου”* (Ψαλμ. 90,11). Η παράλειψη αυτή είναι καθοριστική για την ερμηνεία του χωρίου, διότι διευκρινίζει πότε παρέχεται η εξ ύψους βοήθεια του Θεού δια των αγίων αγγέλων: όταν ο άνθρωπος πορεύεται *“ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ”*, δηλαδή ενώ ζει κατά τρόπο συνηθισμένο, ξαφνικά συναντά ανυπέβλητα εμπόδια που είναι πέρα από τις δυνάμεις του. Τότε δια της πίστεως, ελπίζει στη βοήθεια του Θεού. Τότε ισχύει ότι *“τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου”*. Αυτός ο Ψαλμός λοιπόν προϋποθέτει εξωτερικούς ακούσιους κινδύνους, κινδύνους ανωτέρας βίας. Το να προσπαθήσεις όμως να θέσεις εκουσίως σε κίνδυνο τον εαυτό σου, αποτελεί παραστράτημα και άρνηση του λογικού που έχει δοθεί από τον Δημιουργό.

Το να εκπειράζουμε το Θεό οδηγεί σε αναίρεση της ανθρώπινης ελευθερίας, δηλαδή, το να έχουμε εξουσία να σκεπτόμεθα, να αποφασίζουμε και να ενεργούμε. Η ελευθερία δεν είναι απλώς ένα δικαίωμα, μια φιλοσοφική θεωρία ή μια

κοινωνική κατάκτηση και αξία, αλλά οντολογικό θεμέλιο που κείτεται στη ρίζα της υπάρξεως μας διότι χωρίς την ελευθερία δεν νοείται άνθρωπος, όπως λέγει ο άγιος Μάξιμος ο ομολογητής: *“Άνελε γάρ ἡμῶν τό αὐτεξούσιον, καί οὔτε εἰκῶν Θεοῦ ὕ ἐσόμεθα, οὔτε ψυχῆ λογική καί νοερά”*^[8]. Αυτό όμως αποτελεί στα μάτια του Ιεροεξεταστή ένα μεγάλο σκάνδαλο ο οποίος δεν μπορεί να ανεχτεί ότι ο άνθρωπος έχει δικαίωμα στην ελευθερία. Στα μάτια του Ιεροεξεταστή, η ελευθερία είναι ένα φορτίο δυσβάστακτο και σύμφωνα με τη γνώμη του το ανθρώπινο γένος θα ήταν ευτυχέστερο αν του αφαιρούσαν αυτό το δώρο. *“Εμείς διορθώσαμε το έργο σου”*, λέγει με αναίδεια ο Ιεροεξεταστής στον Ιησού. Γι’ αυτό και επιπλήττει τον Ιησού επειδή αρνήθηκε να πέσει από το πτερύγιο του Ναού ή να κατέβει από τον Σταυρό ώστε να αποδείξει τη θεϊκή του προέλευση διότι με αυτόν τον τρόπο όλοι οι άνθρωποι θα πίστευαν αναγκαστικά. Αυτό όμως θα ήταν άρνηση της ελευθερίας και μια τέτοιου είδους πίστη θα ήταν μια κίβδηλη και ανελεύθερη πίστη, μία καταδυνάστευση του ανθρώπου και γι’ αυτό απορρίπτεται από τον Ιησού Χριστό.

Η ελευθερία της προσωπικότητας εδράζεται στο θεμέλιο της πνευματικής ζωής κατά τη διάρκεια της πορείας προς το καθ’ ομοίωσιν , επειδή η πνευματική ζωή, αν και δεν γεννιέται από τον άνθρωπο, χρειάζεται όμως την ελεύθερη συγκατάθεσή του για να καρποφορήσει^[9]. Εμείς το μόνο που προσφέρουμε είναι η στροφή της ελεύθερης θελήσεώς μας προς το Θεό δια της φιλοπονίας και της αντίστασης στις προσβολές του διαβόλου, κάτι το οποίο προκαλεί την επέμβαση της Θείας Χάρης η οποία κατεργάζεται τη σωτηρία μας. Τηρώντας τις εντολές ομολογούμε την πίστη μας στο Θεό, στρέφουμε την ελευθερία μας στο Θεό και τότε κινείται η Θεία Χάρη η οποία καταστρέφει τον παλαιόν άνθρωπο και χτίζει μέσα μας τον καινόν, τον απαθή^[10].

Η πίστη δεν είναι μια συναλλαγή μεταξύ ανθρώπου και Θεού, δηλαδή εάν ο Θεός κάνει ένα θαύμα εγώ θα πιστέψω. Μια τέτοια συναλλαγή επιδίωκαν οι Ιουδαίοι κραυγάζοντας κάτω από το Σταυρό του Κυρίου: *“εἰ υἱός εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπό τοῦ σταυροῦ ...καί πιστεύσομεν ἐπ’ αὐτῷ”* (Ματθ.27,40-42). Όμως το να εκπειράζουμε το Θεό, να Τον υποβάλλουμε σε δοκιμασία για να κάνει ένα θαύμα, οδηγεί σε αναίρεση της ελευθερίας, οδηγεί σε εξαναγκασμό και όπως αναφέρει ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός *“ὅτι γίνεται εξαναγκαστικά δεν είναι αρετή”*^[11]. Τουναντίον, η πίστη δεν αναιρεί την ελευθερία αλλά την προϋποθέτει.

Όταν ο Ιησούς Χριστός προτρέπει *“μή μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε καί τί πίητε, μηδέ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσησθε”* (Ματθ. 6,25) δεν σημαίνει να υποβάλλουμε το Θεό σε δοκιμασία εάν θα μας θρέψει με θαυματουργικό τρόπο, ενώ έχουμε τη δυνατότητα να προσπορίσουμε τα προς το ζήν, αλλά για

απεξάρτηση από την προσκόλληση στα υλικά αγαθά τα οποία γεννούν τη φιλαυτία και τη φιληδονία. Ο άνθρωπος πρέπει να περιορίζεται στα απολύτως αναγκαία και να μην κατατράχεται από άγχος και αγωνία.

Όταν ο Απ. Πάυλος προτρέπει: *“μηδέν μεριμνᾶτε, ἀλλ’ ἐν παντί τῇ προσευχῇ καί τῇ δεήσει μετά εὐχαριστίας τά αἰτήματα ὑμῶν γνωριζέσθω πρὸς τὸν Θεόν”* (Φιλιπ.4, 6), δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να φροντίζουμε για την ορθή αντιμετώπιση και επίλυση των διαφόρων προβλημάτων με επιμέλεια και συστηματικές προσπάθειες αναμένοντας την επέμβαση του Θεού, αλλά εννοεί ότι δεν πρέπει να μας κυριεύει αγωνία, ανησυχία και ταραχή. Γι’ αυτό και επιπλήττει ορισμένους από τους Θεσσαλονικείς οι οποίοι σταμάτησαν να εργάζονται για να βιοπορίζονται τα προς το ζην (Β΄ Θεσ.3,10) αναμένοντας τον αιφνίδιο ερχομό της έλευσης του Κυρίου. Άλλωστε και ο ίδιος εργαζόταν *“ταῖς ἰδίαις χερσί”* (Α΄ Κορ.4,12)

Όταν ο λόγος του Θεού μας διδάσκει: *“Να τιμάς τον γιατρό όπως αρμόζει... Ο Κύριος όρισε να φυτρώνουν φαρμακευτικά βότανα από την γη, και ο συνετός άνθρωπος δεν τα αποστρέφεται... Ο Θεός έδωσε στους ανθρώπους την ιατρική επιστήμη, ώστε να δοξάζεται με τα θαυμαστά έργα Του. Με τους γιατρούς και τα φάρμακα ο Θεός θεραπεύει και αφαιρεί τους πόνους του ασθενούς”* (Σοφία Σειράχ 38,1-8), αυτό δεν σημαίνει ότι ο άνθρωπος δεν πρέπει να ελπίζει στο Θεία Πρόνοια. Τουναντίον, ο πανάγαθος Θεός προγνωρίζοντας τη πτώση μας και την υποδούλωση μας στη φθορά προνόησε να μας εφοδιάσει με όλες εκείνες τις ευεργεσίες ώστε να απαλύνει τις συνέπειες της πτώσεως που είναι η ασθένεια, ο πόνος και η φθορά. Γι’ αυτό και ο Κουτλουμουσιανός Ιερομόναχος Γρηγόριος αναφέρει τα εξής: *“η καταφυγή στην ιατρική επιστήμη δεν αναιρεί την επίκληση της θείας βοήθειας. Οι Χριστιανοί, χωρίς να αρνούνται την ιατρική βοήθεια, πρέπει να προσεύχονται ώστε να φωτίσει ο Θεός τους γιατρούς να κάνουν την σωστή διάγνωση, να προβούν στις απαραίτητες εξετάσεις και να καθορίσουν την κατάλληλη θεραπεία”* [\[12\]](#).

Η πίστη στη Θεία Πρόνοια δεν παρακάμπτει τα στοιχεία του κατ’ εικόνα που ελάβαμε κατά τη δημιουργία μας από το Θεό που είναι το λογικό και ελευθερία. Ο άνθρωπος οφείλει να εξασκεί αυτές τις δυνατότητες που έλαβε εκ της κατασκευής του και να προσπαθεί να δώσει λύσεις στα πάσης φύσεως προβλήματα που αντιμετωπίζει. Όταν πια φθάνει σε αδιέξοδο και οι δυνατότητες της κτιστής του φύσεως είναι ανήμπορες να τον βοηθήσουν, τότε ανάλογα επεμβαίνει η Θεία Πρόνοια, τότε *“τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καί ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε”* (Ψαλμ.90,11).

[1] Περὶ Θεΐας Προνοΐας, <https://www.youtube.com/watch?v=ob00Q3m9rX4>

[2] Αγ. Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς Ψαλμόν ΜΕ΄*, PG 55, 205.

[3] Γέρων Ιωσήφ Βατοπαιδινός, *Συζητήσεις στον Άθωνα*, <https://www.pemptousia.gr/2012/05/sizitisis-ston-athona/>

[4] “Τα 226 κεφάλαια περὶ αὐτῶν που νομίζουν ὅτι δικαιώνονται ἀπὸ τα ἔργα τους”, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν, Αθήνα 1986, τ.1, σελ. 143-162.

[5] Γνωριμία με το ἅγιον Ὅρος, Α΄ (1994) <https://www.youtube.com/watch?v=YxzXILtRUG8>

[6] βλ. Αρχιμ. Θεοφίλου Λεμοντζή, *Αμαρτία: Ενοχή ἢ πένθος;* Θεσσαλονίκη 2011, σελ.26.

[7] “Αὐτή εἶναι ἡ ζωὴ μας, μια πάλη”, <https://www.pemptousia.gr/video/afti-ine-i-zoi-mas-mia-pali/>

[8] Σχόλια εἰς τα Ἀγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, PG 4, 308Α. Πρβλ. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ και Συμβολικὴ Θεολογία Β΄*, Θεσσαλονίκη 1985, σελ. 197.

[9] Δ. Τσάμη, *Εἰσαγωγή στην Πατερικὴ Σκέψη*, Θεσσαλονίκη 1990, σελ. 475.

[10] Γέρων Ιωσήφ Βατοπαιδινός, *Σκοπὸς τῆς ζωῆς μας ο αγιασμός*

<https://www.youtube.com/watch?v=AssiUC70xtc>

[11] Ἐκδοσις ακριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, κείμενο-μετάφραση, εἰσαγωγή-σχόλια, Νίκου Ματσούκα, Θεσσαλονίκη 1989, σελ.152.

[12] βλ. *Οἱ ασθένειες και ο πιστός*, Ἱερὸν Κουτλουμουσιανόν Κελλίον ἁγ. Ιωάννης ο Θεολόγος, Καρυές - Ἄγιον Ὅρος 2005.

<https://bit.ly/33XMDvk>